

Tanyán élő értelmiségiek

Nem szokatlan jelenség, hogy értelmiségi foglalkozású emberek feladják városi életüket, és tanyára költöznek. Indokaik nagyon sokfélék lehetnek, de az esetek többségében a természet közelsége a legnagyobb vonzerő. A tanyasi életforma azonban csak távrolól szemlélve idilli. Közelebbről nézve számos kényelmetlenséget is jelent, a megszokott komfort hiányát, az időjárásnak, a természet szeszélyeinek való jóval nagyobb kitettséget, és a folyamatos, többnyire erős fizikai igénybevételt is jelentő, a megszokottnál sokszorosan több munkát. Az állattartás és a növénytermesztés fogásainak ismeretét, az értékesítés buktatóit, a közbiztonság jelentette kihívásokat, a kikapcsolódási lehetőségek hiányát. Nem könnyű a döntés, és nem könnyű a választott élet sem. Összeállításunkban három tanyára költözött kecskeméti értelmiségivel beszélgettünk döntésük hátteréről és arról, milyen nehézségekkel kellett szembenézniük, mennyire teljesültek a várakozásaik, milyen minőségű életet élnek a maguk választotta körülmények között. Az interjúk alanyai: dr. Balanyi Zoltán szobrász, a Neumann János Egyetem oktatója, Lakó András építészmérnök és Bérces Dóra civil jogi aktivista, a Védegyelet egykori munkatársa. Az interjúk 2020 márciusában készültek.

Balanyi Zoltán szobrászművész, DLA

– *Honnan szerezted az első benyomásaid a tanyai életről?*

– Anyai nagyszüleimtől származnak az első élményeim, akik izsákiak voltak, és akkoriban tanyán éltek. Az apai nagyszüleim is tanyán éltek. A gyerekkorunk nyarait Izsákon töltöttük az ikertestvéremmel, ahol nem állt meg az élet attól, hogy a két városi unoka vendégségbe érkezett. Volt az izsáki portán hat tehén, két ló, mindenféle állatok, a szemünk láttára születtek meg a bocik és a csikók. Reggelként, olyan fél nyolc környékén, úgy ébredtünk, hogy már reggel fél hatkor felraktak minket a lovas kocsira, a széna tetejére, és amikor kiértünk a tanyai szőlőbe, a lovak ébresztettek, mert elkezdték alólunk kihuzigálni a szénát. Így telt szinte minden nyarunk. Nagyon szerettem azt az életet, és soha nem akartam hazamenni, amikor jöttek értünk a szüleink. Ebédszünetben, mert a parasztemberek mindig deleltek egy fél órácskát, hiszen már nagyon korán fenn voltak és későig dolgoztak, mi meg tudtunk lógni, és a szomszédban lévő elhagyott tanyákat építettük át várakká. Szétszedtük a kút tégláit, tornyot építettünk belőle, beépítettük a tetőteret, remekül elfoglaltuk magunkat. A sekély vízesgödörökben tutajokat építettünk, sokszor órák múlva kerültünk csak elő, a délutáni munkákról általában lemaradtunk. Bent a településen is rendszeresen halásztunk a kanálisban, szénakazlakba, padlásokra másztunk, régi gépeket raktunk össze. Így építettünk egy hajót is 16 évesen, amit aztán még évekig használtunk a Balatonon. Innen az én elkötelezettségem a tanyasi élet és az állandó építés iránt.

– *Már gyermekkorodban tudtad, hogy tanyán fogsz élni?*

– Korán, már 18-20 éves koromra eldőlt, hogy magam is így, tanyán akarom élni az életemet. De arra azért várni kellett, hogy az álmom meg is valósuljon. 2003-ban építettem meg a saját tanyámat, 32 éves koromban. A tanyaépítést megelőző 10 évben a Balaton-felvidéken építettünk egy kőházat, egy, a testvéremmel közös pincét és prэшázat. Azt a házat látta néhány ismerősöm, ami további megrendeléseket hozott, építettünk még pár hasonlót, Kővágóörsön például kettőt is.

– *Amikor hozzákezdte ehhez a tanyaához, milyen elképzeléseid voltak, mit kellett tudnia az új épületnek?*

– Végiggondoltam, hogy nem baj, ha van áram, ha normálisan fűthető, ad egy bizonyos komfortot, de azt az első perctől kezdve tudtam, hogy olyan épület lesz, amelynek a működéséért folyamatosan dolgoznom kell majd. Ezért vannak a manuális tűzhelyek, a kemence, a csikótűzhely, az első szobában a cserépkályha, mert nem szerettem volna tekergetni a termosztátot, nem vágytam olyan helyzetre, amikor semmit sem kell tennem a termosztát beállításán túl a 22 fokért. Emlékszem, hogy amikor édesapáméknál átálltunk fatűzüzlésre, vele is azon versengtünk, hogy melyikünk gyűjthet be.

Az ikertestvéremmel több mint száz bunkert építettünk gyerekkorunkban. Kifejezetten rossz, eleven gyerekek voltunk, együtt csináltunk mindent, úgy sokkal könnyebb volt, minden egyértelmű volt, nem kellett semmit kérdeznünk, csak összevillant a tekintetünk, és tudtuk, mi a teendő. Így egészen más volt, mintha egyedül próbáltunk volna külön módon viselkedni. Soha nem az érdekelt bennünket, mint ami a többi gyereket. Igaz, volt néhány hasonló suhanc a Petőfivárosban, ahol felnőtünk, és ami akkoriban a város széle volt. Ketten is elegendő lehettünk volna egymásnak, de bandázni is nagyon szerettünk. Kialakult itt egy fix társaságunk, focipályát építettünk, kiirtottunk rengeteg bozótot, elegyengettük a terepet, amire még a helyi pártember is felfigyelt – szocializmus volt még –, és küldött egy munkagépet, amivel a tereprendezést gyorsan megoldották. Az Énekes utcai benzinkút mögött kialakítottak nekünk egy rendes focipályát, meg játszóteret a szükséges eszközökkel, mert mi elkezdtünk ott magunktól mozgolódni. Igazi alulról jövő kezdeményezés volt!

– *Mik voltak a legfontosabb szempontjaid, amikor a leendő tanya helyét kiválasztottad?*

– Mivel a gyermekkorom Izsák és Kecskemét között telt el, hiszen az apai ághoz tartozó úrréti tanyát már korábban eladták, tudatosan ezen az útvonalon kerestem magamnak megfelelő területet. Végigjártam a dűlőket egyenként, egy teljes évet rászántam, több száz tanyát megcsetliztem, ami tetszett. Fontos volt, hogy legyen elegendő terület hozzá, főleg ősgyep, mert a jószág tartást már akkor elhatároztam. És fontos volt az is, hogy a környezet szép legyen, és lehetőleg minél érintetlenebb állapotú. Beszéltünk már róla, hogy a testvérem építész lett. Eredetileg én is annak készültem, együtt kezdtük a Pollack Mihály Műszaki Főiskolán a magasépítő szakot. Maga az építészet nagyon tetszett volna nekem, de annyi más, járulékos tárgyat kellett még tanulnunk, hogy elment a kedvem tőle, és átmentem a Janus Pannonius Tudományegyetem népművelés–rajz szakára, onnan lépkedtem tovább, és lett belőlem végül szobrász.

– DLA-fokozatot is szereztél, a szabad művészetek doktora vagy. Olyan doktor, akinek rackanyája van, meg hucul lovai, és akinek az udvarát komondor őrzi. Tudatosan törekszel arra, hogy az állataid lehetőleg őshonos, hosszú idő óta velünk élő fajták legyenek?

– Töreksem rá, de főként azért tartom épp ezeket az állatokat, mert ezeket kedvelem. A komondor tökéletes választás, a rackánál valóban az őshonossága volt az egyik fontos érv. Esztétikailag sokkal szebb, kevésbé törődésigényes, és sokkal kevésbé érzékeny, mint a mostani hibrid fajták. De ugyanúgy kell gondoskodni róluk is, nem lehet magukra hagyni őket, annak ellenére, hogy kevésbé betegszenek meg, mint az itthon tenyésztett egyéb fajták.

– Pár évvel ezelőtt túlbuzgó állatvédők feljelentettek téged a hucul lovak gondatlan tartása miatt. Nem tudták, hogy azok az állatok a szabadban töltik a téli hónapokat is.

– Szerencsére az ellenőrzésre érkező, képzett állatvédők nekem adtak igazat, látták, hogy átlagon felüli gondossággal bánok az állataimmal, kiváló minőségű takarmányt etetek velük, és lassan elcsendesedett a vihar, de vitán felüli, hogy sok kellemetlenséget okozott.

– Az állataidat haszonállatként tartod, vagy csupán hobbiból?

– A rackanyáj több mint száz egyedből állt, amikor a csúcson volt. Korábban húsvét táján értékesítettem belőlük, főként magánembereknek. Kialakult egy stabil kuncsaftköröm. A lovakat mindig is hobbiból tartottam, annyi praktikus hasznuk viszont volt, hogy rendben tartották a tanya körüli ősgyepet. Évekig úgy nyaraltunk a testvéremmel, hogy felültünk rájuk, és elmentünk lóháton a Dunántúlra, a Balaton-felvidékre és más helyekre, alkalmanként két hétre. 2016 óta lóval nem engednek fel a Szántód és Tihany között járó kompra, azóta felhagytunk a lovastúrákkal. Egyszer ugyan még megkerültük a tavat, hogy ne kelljen kompra szállni, de nagyon sok a műút, kevés az olyan hely, ahol lóháton lehet közlekedni. Az emberek nem nagyon tudják hová tenni, az autósok pedig kifejezetten barátságtalanok, így veszélyes lett ekkora távokra kilovagolni. Földutakon még lehetne, de a sok műút, vasút, autópálya nagyon megnehezítette a lóval való közlekedést. A 30-40 kilométeres kerülők miatt ez ma már nagyon meggondolandó, de így is gyönyörű élmény volt lóhátról felfedezni az országot. Azóta egy dolguk van: kezelik a területet, legelnek. Meg boldogok.

– Bérlovagoltatásra nem gondoltál?

– Üzletet nem csináltam belőle, mert rengeteg időt igényelt volna. És a választott életmódom ellenére én elsősorban szobrász vagyok. Rengetegszer megmutatta az élet, hogy ez az én utam. Nem volt egyszerű döntés. Amikor abbahagytam az építészetet, én ezt nagyon keményen megimádkoztam, és minden ajtó megnyílt előttem. És amikor letértem az útról, mindig kaptam valami egyértelmű jelzést, vagy leégett a házam, vagy csaknem elveszítettem a szemem világát. És akkor szép lassan meghallottam, amit meg kellett hallanom. Ha élni akarok, akkor azt kell csinálnom, amit már megkaptam mint hivatást. Akkor döntöttem el, hogy nem lesznek kanyarok, egy irányba fogok menni. Itt a portámon is látszik 8-10 szobor, félkész állapotban is legalább ugyanannyi van, a Balaton-felvidéki portánkon is van ugyancsak 5 monumentális szobrom biztosan. Leegyszerűsödött az életem a számomra rendelt út elfogadásával és belátásával.

– *Kellően inspiratív tud lenni az alföldi, tanyás környezet a szobrászi működésedhez?*
– Mindenképpen. Egyrészt nyugalom van, másrészt gyönyörű környezetben áll a házam. A balatonhoz lehet, hogy nem mérhető az itteni környezet szépsége, de akkor is: itt vagyok itthon, senki nem zavar. Amikor a Petőfivárosban egy kicsit faragtam a követ hátul az udvarban, a szomszéd azonnal átszólt, hogy a szél átfújja a kőport a telkére, és a számóca ettől nem lesz képes beporzódni, oda a termés. Abba kellett hagynom. Rájöttem, hogy ott hosszú távon nem leszek képes dolgozni, kellett egy olyan hely, ahol nem zavarok senkit, és ahol engem sem zavarnak, tehát mindenkinek jó. Ezzel együtt, aki kíváncsi rám meg a szobraimra, itt is megtalálhat bennünket. A szobrok az útról is jól látszanak.

– *A szobraidon is látszik, hogy te az emberi beavatkozást is csak valami nagyon természetes módon tudod elképzelni és elfogadni. Ritkán használsz a szobraid elkészítéséhez gépeket, áramot, és amit csak lehet, kétkezi munkával oldasz meg. Ez az első időktől így van?*

– Pár év kellett hozzá, hogy kialakuljon. Minden annak a következménye, hogy elkezdtek az ajtók kinyílni előttem, és megéreztem szobrászként a felelősségemet. Alapállásom az, hogy hiszek Istenben. Ennélfogva a teremtett világba csak annyira nyúlhatok bele, amennyi ebből rám van bízva. Nem mondhatom, hogy teremtek, én legfeljebb alkotni tudok, mert ember vagyok. Az Isten pedig Isten. Ez hit kérdése, azzal tudok erről beszélgetni, aki ezt hajlandó meghallgatni vagy elfogadni. Az alkotó, átalakító erőből én kaptam egy picikét, és ezt a lehető legkevesebb beavatkozással szeretném elérni. Nem teszek olyat, ami már sértené vagy bántaná a Teremtőt. Inkább csak azt szeretném, hogy a dolgok megmutathassák magukat. Ezért készült az első malom, ami szinte magát csinálta. Céлом volt kivenni belőle az emberi beavatkozásnak azt a számomra túlzott részét, ami egyébként ma teljesen hétköznapi, bevettnek és normálisnak tűnik. Ám az eredményét látva, ha szétnéz az ember a világban, akkor ez átgondolásra szorul. Főleg most, hogy ébredszik az egész nyugati civilizáció, és rájön, hogy valamit kezdeni kellene a bolygóval ahhoz, hogy megmaradjon. A szobrászatom is ennek egy része, nem ilyen tudatosan, nem erre építve, hanem egyébként is, bár most, hogy erről beszélgetünk, most esik le: tulajdonképpen tökéletesen illeszkedik bele. Amiért még ilyen kézműves módon faragom, alakítom a szobraimat, az nem a mai életünk sebessége. Mindenütt őrült a tempó, rohan az élet, szerintem csak belehalni lehet. Ezért a számomra legfontosabbat, a szobrászatomot nem vagyok hajlandó másként, mint a saját tempómban végezni. Csak így tudok létrehozni valamit, ami reményeim szerint maradandó. Hogy így lesz-e, az majd kiderül, ezt eldönteni már nem az én dolgom, csak azt tudom biztosan, hogy itt nem fogok engedni abból, amit a magam számára megfogalmaztam.

– *Annak, hogy másoknál korábban rájöttél a bolygó esendőségére, van szerepe abban, hogy egy tanyán élsz?*

– Biztosan van. Mint ahogyan az egész gyerekkoromnak, meg annak, amit kaptam, így együtt. Felfoghatatlanul sok szempont szerint alakul egy ember élete vagy pályája. Eleve azért jöttem ide, mert ilyen életet szerettem volna élni, és miközben az ember éli a maga választotta életet, számos más vonatkozás is

megvilágosodik előtte. Íróasztal mellől is lehet tapasztalatokat szerezni, következtetéseket levonni, de a legtisztábban a saját magad megélte életből jönnek a tanulságok és tapasztalatok. A szobrok is ezért ilyenek. Már az egyetemen, ahol aztán minden elképzelhető eszköz és szerszám a kezünk ügyében volt, elkezdtek érdekelni a manuális kömeggmunkálási eljárások, kísérleteket végeztem, mindent én készítettem, lehetőleg gépek nélkül, még a szerszámokat is.

– *Nem is dolgozol más anyaggal, csak kővel?*

– Nagyon ritkán fával, de már régen rájöttem, hogy leginkább a kő a nekem teremtett anyag. Manapság legalább 8-10 dolog vibrál egy ember fejében, amit észben kell tartani, amiben lépni kell. Erre én képtelen vagyok. Ezért nem vagyok sem cégvezető, sem valami más. Van, aki a sokhangúságot élvezi, én pedig a szobrászattal járó aktivitást, aminek van erőteljes fizikai része és van egy intellektuális része. És ha megszületik valami, az embert előnti egy semmi máshoz nem hasonlítható boldogságérzet. Amikor a boldogságérzet elmúlik, az maga az inspiráció arra, hogy kezdjem el a következő szobromat.

– *Soha nem volt okod megkérdőjelezni a döntésedet? Biztosan akadnak pillanatok, amikor felmerülhetnek az urbánus lét előnyei.*

– A városi életet nem bírnám ki. Könnyű a helyzetem, mert hiányzik belőlem az a fajta vonzalom, ami a városban felnőtt, ott szocializálódott embert a létezése teréhez köti. Én itt vagyok otthon. Nekem a Petőfiváros mindig is szűkös volt, pedig még tágas volt körben a tér, még be sem épült a terület. A mi utcánk volt az utolsó. Ma már van mögötte húsz másik. Akkoriban szőlők, gyümölcsösök, tanyák voltak az utcánk végében. Ahogy gyorsan elvégeztük a leckét, bringára pattantunk, kergettük az őzeket, viszonylag szabad gyerekkorunk volt ott, aminek ma nyomát sem találnám. Emiatt építettük a hegyi házat is. Fenn van a hegy legtetetjén, nincs a közelében semmi, a falu is félórányira van gyalog. Öt kilométerre esik a legközelebbi lakott település. Én itt is és ott is jól érzem magam. Ugyanakkor azt is tudom, hogy nem lehet senkit rászorítani erre az életmódra.

– *Egyedül élsz. Nehéz ehhez az életformához társat találni?*

– Biztosan nehéz. Élt itt velem időnként egy-egy lány hosszabb-rövidebb ideig. Az a közeg, amelyben felnőttek, ami nekik a biztonságot jelentette, az itt teljesen másként létezik. Akik mégis vállalták velem a közös életet, egy idő után nem nagyon bírták, feladták. A kérdés másik oldala, hogy valójában nekem sincs kellő türelmem a nőkhöz. Többször végiggondoltam, hogy hány szerződést köthet az ember életében. A hivatásom is egy életre szóló szerződés, ha megházasodom, az is egy életre szól. Lehet, hogy a kettő végzetesen üti egymást. Nem véstem ugyan kőbe, hogy a jelenlegi állapot a végleges, de már nem nagyon töröm magam, hogy ideszeliédítsek egy asszonyt a házhoz.

– *Nemcsak természetközeli életet kerestél, hanem sok tekintetben mélyen hagyomány-őrzt is, hogy csak a külsődet, az öltözködésedet, a hajviseletedet említssem.*

– Megismerkedtem egy hozzám hasonló módon élő emberrel, Ciráki Viktorral, aki ma már a barátom. Nagy hatással volt rám. Kinn él a természetben, mindentől távol, a Kapos és a Koppány összefolyásánál, Regöly mellett. Mindent ő maga

készít, az összes épületet maga építi, sokféle állatot tart. Nem tudom, hogy konkrétan miből él, élelmiszert feltehetően nem vásárol, de időnként ezt-azt azért muszáj vennie. A rendszerváltás után a kárpótlási jegyekből megvásárolta azt a területet, ahol gyerekkorában játszottak, és létesített ott egy életmódkutató, régészeti telepet. Az őskortól kezdve nagyon sok mindent rekonstruál, mindenféle háztípust, és ott él. Profi módon kovácsol, bronzot önt, szobrokat készít, mindent.

– *A sokoldalúsága volt vonzó a számodra?*

– Inkább az, hogy megéreztem az általa megismert örületes kulturális örökségben azt a súlyt meg azt az elképesztő mennyiségű tudást, tapasztalatot és értéket, ami szép lassan feledésbe vész. Viktor tesz ellene, hogy ne így legyen, az egész élete erről szól. Felépített egy egész falut, legalább húsz házzal. Az ő hatására öltözködöm úgy, ahogyan látod, és a frizurámat, a külsőmet is a barátjának köszönhetően változtattam meg.

– *A szüleid soha nem próbáltak rábeszélni, hogy változtass életmódot?*

– Nem emlékszem ilyesmire. Még anya sem, pedig ő kifejezetten nem örült, amikor az építészetről átmentem szobrászatra. Megígértette velem, hogy levelezőn befejezem a Pollackot, csináltam is egy évig, és amikor egy három hónapig tartó munkát egy nap késéssel adtam le, és megnézni sem voltak hajlandók, akkor megköszöntem, és kalapot emeltem. Más szemlélet volt ott, mint most nálunk az egyetemen, ahol minden a hallgatóért van. Akkoriban emlékeim szerint pont fordítva volt. Valahol a kettő között lenne az optimum.

– *Hosszabb ideje tanítasz a Neumann János Egyetem Pedagógusképző Karán. A hallgatók hogyan reagálnak az életmódodra, szemléletedre?*

– Kíváncsiak. Sokan érdeklődnek, általában normálisan viszonyulnak hozzá. Igaz, akit nem érint meg, az meg sem kérdezi.

– *Nem fordul meg a fejedben, hogy népszerűsítsd, terjeszd a szemléletedet?*

– Reménytelen volna. Amit kaptam, annyira az én dolgom, hogy ezt másra ráruházni részben felelőtlenség, részben túl nagy teher lenne. Nekem is az, csak nekem ez a dolgom a világban, ezért élvezem. Akinek viszont nem dolga, az ebbe belehalna.

– *Többször szóba került már az építész testvéred. Ezt a házat ő tervezte, közösen terveztétek, te magad találtad ki egyedül, és csak segítséget kértél egy-két tisztázatlan kérdésben – hogyan született meg a tanya terve?*

– Tíz évig készült a fejemben, tervezgettem kézi rajzok formájában papíron. Minden részletét százszor is végiggondoltam. Mindig is érdekelt a történeti épületszerkezettan, szakkönyveket forgattam e tárgyban, konzultáltam olyan ismerősökkel, akiknek lehetett hasonló épületekről tapasztalata. A folyamat az volt, hogy én kigondoltam és megterveztem, a testverem pedig az építési tapasztalataival elvégezte a szükséges korrekciókat. Szükség is volt rá, mert például a lépcsőt rossz helyre tettem volna. Az építést is családi erőforrások és

néhány ismerős munkaerejének igénybevételével oldottuk meg. Meg persze az izsáki romák segítségével, akik a szükséges mennyiségű vályog vetésében segítettek, és segédmunkákra is itt maradtak. Teljes egészében kalákában épült fel a ház, de még így is nagy erőfeszítést kívánt.

– *Ahhoz, hogy a tanya körüli gazdaságot vezesd, nem elég a szobrászati szaktudás, feltételez használható gazdálkodási ismereteket is. Honnan van neked ilyen?*

– Ellestem a nagyszülőktől, ösztönből is jön sok minden, és természetesen tanultam is. Ma már tényleg muszáj iskolázódni, rengeteg képzés van, és mindent elvégeztem, amire szükségem volt ahhoz, hogy jogszerűen gazdálkodhassak a saját területemen. Egy idő óta biogazda is vagyok, annak is voltak kötelező képzései. A nagyapámtól sajátítottam el a gépesítés nélküli gazdálkodás fortélyait, de itt szükségem volt gépekre is. Megtanultam megszerelni a traktort, a kaszát, a bálázót. Ez a javarészt saját tapasztalataimra épülő tanulás 5-6 évemet vette igénybe. Ugyanakkor nélkülözhetetlen volt. Sose élveztem annyira a gépszerelést, mint a szobrászatot, nem szeretem azt sem, ha nyakig olajos vagyok, hogy állandóan leverem a kezem, de szükségem van a működőképes gépekre. És a gépészeti ismeretek a szobrászatban is jól jönnek. Egyedül csinálom mindent, arra nincs mód, hogy megfizessenek egy segéderőt, a kő pedig nehéz, egyedül nem vagyok képes mozgatni. Kell a gépek segítsége.

– *Mekkora területen gazdálkods?*

– A tanya körül van 10 hektárnyi területem, teljes egészében ősgyep. Nem nagy, de most, hogy eladtam a rackanyáját, elég.

– *Miért kellett biogazdálkodóvá válnod, ha nem művelsz földet, vagy nem kertészkedsz?*

– Mert a gyepen is biogazdálkodást folytatok. A legeltetést is lehet biomódon végezni, úgy is, hogy az ember nem ad el semmit a felnevelt állatok közül. A gyepet is vegyszermentesen kell kezelni, karbantartani. Mindig így csináltam, de most hivatalosan is biogazda lettem. Különösebb befektetésbe nem került, de szerencsére honorálja a magyar állam is, meg az Európai Unió is, így aztán úgy döntöttem, hogy megszerzem a címet. Korábban béreltem plusz területeket is a legeltető állattartáshoz, de számos rossz tapasztalat ért, és végül a rackanyáját eladtam. Hortobágyon egyben megvették az egészet. 12 év tenyésztés után kialakult egy szép állomány, rengeteg munkával, amit természetesen eladáskor nem fizet meg az új tulajdonos, de legalább egyben maradt az állomány. Bár erősen kötődtem hozzájuk, beláttam, hogy az a racionális döntés, ha megszabadulok tőlük.

– *Mennyire bizonytalanított el, amikor néhány évvel ezelőtt leégett a háza?*

– Semennyire. Kicsit magam is csodálkoztam, hogy nem küldött padlóra, és nem kezdtem el azon gondolkodni, hogy mi lett volna, ha. Ha idáig eljut az ember, már régen rossz. Annyi feladatot kaptam, naponta 10-15 órában, hogy nem volt időm ezen gondolkodni. Amikor végre bejutottam a házba, csak eldőltem, és azonnal elaludtam. Nem volt lehetőségem a morfondírozásra. Amikor

már túl voltam az első sokkon, végiggondoltam, és rájöttem, hogy túlzottan is beleépítettem magam a házamba. Nem szabad, a ház nem erre való, nem szobor, nem szabad hozzá ragaszkodni. Amikor beláttam ezt, akkor a régi házat el is tudtam engedni. Ha egyszer el kéne mennem innen, simán itt tudnám hagyni ezt az újjáépített tanyát is. Nem ragaszkodom már úgy hozzá, mint kezdetben. Úgy fogom fel, mint egy tanítást. Lassan ötvenéves leszek. Mire az ember eljut az élete végére, meg kell tanulnia elveszíteni bizonyos dolgokat. Először a kisebbeket, hogy az út végére képes legyen majd elengedni mindent.

– *Gondolkodtál már azon, hogy meddig lehet itt maradnod, egy szál magad?*

– Addig csinálom, ameddig bírni fogom. Utána majd valaki rendelkezik, hogy mi legyen vele. Még nagyon sok szobrot szeretnék készíteni, az életművem még közel sem lezárt, nincs vége. Egy dolog biztos: amit kaptam, azzal el kell számolni. A végén nem fog érdekelni, hogy miért nem, csak az, hogy miért igen! Így aztán B tervekkel nem foglalkozom. Ragó Lóránt kollégám tragikus halála is azt jelzi: hiába van akármilyen terv, egy pillanat alatt alakulhat másként az élet. Annyi célom van, hogy be tudjam teljesíteni a hivatásomat. Ha ez sikerül, akkor én boldog, célját elért ember leszek.

Lakó András építészmérnök

– *Mi vitt rá arra, hogy tősgyökeres városiból tanyai ember legyél?*

– Az első meghatározó élmények gyermekkoromban értek. A nagyapámék Helvécia mellett, Köncsögpusztán éltek, egy áram nélküli tanyán. Mi, az unokák nagyon sokat ültünk lovas kocsin, élveztük az erdő-mező illatát. Imádtunk rohángálni a tágas, szabad tereken, illetve ellestük azokat a tradicionális mozdulatokat és fogásokat is, hogy például hogyan fejik meg a tehenet, hogyan vágja le nagymama a csirkét. Eleven emlék, hogy egyenesen a fáról esszük a gyümölcsöt, és a leve végigfolyik a könyökünkig. Ezek a képek és élmények meghatározó módon beleépültek a gyermekkorunkba. A húgommal ketten voltunk testvérek. A szüleim vittek bennünket a nagyszülőkhöz, és gyakran teljes családi program volt, ők is részt vettek benne, nem csak mi, gyerekek.

– *Budapesten, a Műszaki Egyetemen építészmérnöki diplomát szerezted. Egy pillanatra sem szippantott be a nagyváros? Miért vágytál továbbra is a tanyai életre?*

– Egyetemista koromban még nem tudatosodott bennem, hogy tanyán fogok élni, csak vágytam vissza, mert a vidéki, tanyai környezet rabul ejtett. Ez adta a lehetőségeket a munka utáni feltöltődésre, a nagy biciklizésekre, erdei túrákra, a természetbe való rendszeres kijutásra. De hogy végül, már házasként, tanyára költöztünk, az egy barátomnak, Somodi Ferencnek volt köszönhető. Ő egy nagyon aktív és ismert gazdaember, gyönyörű almáskertet gondoz, amely néhány éve az év legszebb gazdasága címet is elnyerte. Ugyanakkor neves természetfotós, aki hazai és nemzetközi megmérettetéseken is rendre jól szerepel. Vele jártuk közösen az erdőt, mezőt, vidéket. Az ő tanácsára, rábeszélésére szerezünk egy darabka földet, majd a feleségemmel közösen úgy döntöttünk, hogy építkezünk, próbáljuk meg, kezdjük a közös életünket itt, a tanyán.

– *A feleségedet könnyű volt meggyőzni a tanyára költözésről, vagy ő győzött meg téged?*

– Nem kellett őt győzködnöm. Úgy gondolom, hogy a köztünk lévő nyilvánvaló összhang már az első percekben meghatározta az udvarlást is. Mindjárt a kapcsolatunk elején olyan kihívás elé állítottam a páromat, hogy megmászattam vele a Zengőt a sárga útvonalon. Az volt az első randevúnk. Gondoltam, ha azt kibírja, akkor ott a helye mellettem. Mondanom sem kell, remekül állta a sarat. Mi először kutyasétáltatás közben találkoztunk. Az, hogy neki is fontosak az állatok és a természet, azonnal szimpatikussá tette. Ezt követően egyre gyakrabban együtt sétáltattuk a kutyáinkat, és utána minden randevúnk és találkozásunk valahol a természetben, az erdő szélén, vadregényes piknikezések keretében történt. A természethez való erős ragaszkodás mindkettőnk számára erős elköteleződés volt.

– *Amikor eldöntöttétek, hogy tanyát építetek, már mindketten állásban voltatok?*

– Én már gyakorló építészmérnök voltam Farkas Gábor irodájában. Közel 20 évet dolgoztam vele. A feleségem akkor még főiskolai hallgató volt. 26 éves voltam, ő pedig mindössze 18, amikor összeházasodtunk, nyolc évnyi korkülönbség van közöttünk. Elkezdtük az építkezést. Mivel a feleségem még tanult, magam finanszíroztam a teljes építkezést. Új épületet építettünk, nem egy korábbi tanyát újíttunk fel.

– *Hogyan választottatok telket? Milyen szempontjaitok voltak?*

– Kecskeméttől 10 kilométernyire, az 5-ös főút mentén, a Somodi-birtokkal átellenben, a Bujdosó-tanya közelében van a terület, amelyet ajándékba kaptam. A közművek természetesen hiányoztak a telekről. Alapozás után a házat gyorsan felépítettük szerkezetkész állapotra, és a háznak egy részét hamar lakhatóvá tettük. A feleségem időközben végzett a főiskolán, és akkor már az első fiunkkal volt várandós. Tulajdonképpen egy 15 éves, türelemmel, spórolgatással, kitaró munkával teli időszak és folyamatos építkezés gyümölcse, hogy mára teljesen befejeztük a házat.

– *Amikor hozzákezdte a tervezéshez, milyen szempontjaid voltak? Minek kellett megfeleljen az épület?*

– Őszinte leszek: nem sok különleges szempontom volt, hiszen nem voltak kellő ismereteink, különösen nem volt gyakorlatunk a tanyai létezésben. A mai tapasztalatainkkal már egészen biztos, hogy néhány dolgot másként terveznénk. Nagyon sok esetben hiba az, hogy az építetők nem tudják pontosan elmondani, hogy a ház milyen igényeknek kell majd megfeleljen, mert nincsen tapasztalatuk a tanyai életformáról. Sajnos az építészek többségének sem, és mert nem tudják, mire is kellene egy tanya tervezésénél figyelemmel lenni, a mai modern irányvonalakat ajánlják vagy tanácsolják az építetőknek. Nem azt állítom, hogy ráerőltetik a saját preferenciáikat az ügyfelekre, csak azt, hogy ezekben az irányokba terelgetik őket, és ez nem mindig helyes. Én a saját házamon is látom, hogy hiányoztak azok a tapasztalatok a tervezés időszakában, amelyek ma már teljesen

nyilvánvalóak: hogy kell egy gazdasági bejárat, hogy a fa behordása a lakásba külön kossal jár, hogy a nyári konyha az épülettől különállóan legyen, nagyon sok olyan tapasztalati elem merült fel, amelyet ma már feltétlenül figyelembe vennék a tervezéskor. Azért összességében, a kicsi hibáktól eltekintve, jól sikerült a házunk, és nagyon szeretjük.

– *Nem vetődött fel, hogy el kéne bontani és előlről kezdeni az egészet?*

– Egyáltalán nem, mert az apró hibák ellenére végül egy nagyon szép, organikus épületet sikerült megvalósítanunk.

– *Eleve terveztél istállókat, ólakat is? Kezdetektől szerepelt a programokban az állattartás?*

– Benne volt, hiszen a legsarkalatosabb indok, ami miatt tanyára költöztünk, a ló szeretete volt. Azért kellett tanyára kijönnünk, hogy lovat tudjak tartani. Ez olyan mély vágy volt bennem már régtől, hogy egyetemista koromban, de pályakezdő építész koromban is, akár napi 40 kilométereket is lebicikliztem, hogy lovat lássak, lovat simogassak. Volt bennem egy mély késztetés, egy erős vágy, hogy mindenképpen legyen a közelemben ló. Nagyon erős élményem gyermekkoromból, hogy a Budai utcán működő piacon a lovak végig ki voltak kötve az utca fáihoz, meg Szabó bácsi bőrkikészítő műhelye előtt. És én minden egyes alkalommal úgy mentem iskolába – a 80-as évek elején járunk –, hogy minden lovat végigsimogattam. És ez annyira erős élmény volt, hogy meghatározta a későbbieket is.

– *Felteszem, hogy gyermekkorodban főként igavonókkal találkoztál. Neked milyen lovaid vannak? Csak hobbiból tartod őket, vagy van gazdasági hasznuk is?*

– Teljesen hobbicélú a dolog, legfőképpen a kikapcsolódásunkat szolgálja. Számomra a lovaglás vagy a kocsikázás az a fajta szabadidős tevékenység, ahol az ember egy kicsit el tud vonulni a világ zajától. Mindkét lovunk hátszló is, lovagoljuk is, meg hintóban is használjuk őket. Mostanában próbálkozunk a szántással is. Elhoztam Köncsőgről a nagypapa régi ekéjét, és azzal szántottam fel a veteményesünket, mert nem tömöríti össze annyira a földet, mint a traktor kereke. Ha az autónk elakad, akkor is lóval vontatjuk ki a sárból. Éppen az idén nagyon sok példa volt erre, háromszor vagy négyszer csúsztunk be az esős időben úgy a szántásba, hogy csak a ló tudott segíteni.

– *Ajándékba kaptad a telket. Mekkora a területe? Hogyan gazdálkodtok rajta?*

– Mindössze egy hektáron vagyunk, ami nagyon behatárolja a lehetőségeinket. Végigpróbáltunk mindent, előlről kezdve, autodidakta módon. Egy nehezen áthidalható generációs szakadék keletkezett akkor, amikor a szüleim urbanizálódtak, és tőlük már nem tudtam elsajátítani a tanyai életformát, ezt csak a nagyszülőktől láthattuk. Az iskolai oktatásból is teljességgel hiányzott az ide vonatkozó ismeretanyag, teljesen magunktól kellett elsajátítanunk minden apró fogást, eljárást és módszert. Volt birkánk, kecskénk, megtanultunk kecskesajtot készíteni, tartottunk nyulat, pulykát, baromfikat. Tojásoztunk egy időben,

tehenet tartottunk, fejtük a tehenet, mindennel próbálkoztunk. És minden alkalommal arra kellett rádöbbsennünk, hogy kevés a terület, lényegesen nagyobb kellene ahhoz, hogy ezeket a tevékenységeket a profit reménységével úzhessük tovább. Mindig azt éreztük, hogy szinte végletesen ki vagyunk szolgáltatva a piac bizonytalanságának. Ha például ráállunk a tojótyúk tenyésztésére, és a vevőkörünk tagjai elmennek nyaralni, akkor a nyakunkon marad a tojás. A vevőben működik a fogyasztói társadalom reflexe, nem érdekli, hogy én hogyan oldom meg a feleslegessé vált tojás értékesítését, ő gátlástalanul meg fogja venni a szükséges mennyiségű tojást bárhol, ami a legkényelmesebb lesz a számára. Nekünk pedig a nyakunkon marad néhány kosárnyi eladatlan tojás. Mindig éreztük ennek a feszültségét, és kerestük a megoldás lehetőségét, de nem nagyon találtuk. De egyszer csak bevillant a méhészkedés ötlete, amiről azt érdemes tudni, hogy ott a termék nagyon jól tűri az előbb említett piaci ingadozást, hiszen a méz hosszabb távon is eltartható a megromlás veszélye nélkül.

– *A lovakon és a méheken kívül minden másról lemondtatok?*

– Ennyire azért nem egyszerű. Tartottunk disznót, saját célra, meg értékesítésre is. Nagyon sok pénz kellett ehhez is. A valódi probléma mégis az volt, hogy a tanyasi életforma egy idő után annyi időt elvesz az embertől, hogy nem képes már teljes erővel a pénzkereső munkájára koncentrálni. A tanyán mindenre egy időben kell figyelni, teljességgel lefoglalja az ember összes szabadidejét, és folyamatosan fenyeget, hogy nem lesznek a különféle tevékenységek annyira rentábilisak, hogy fejlesztésekre merjen gondolni az ember. Kellene visszaforgatható bevétel is. Sajnos egy, csak önfenntartásra berendezkedett gazdaság nem képes például az üzemanyagot, a járulékokat és a számtalan többi, itt most nevében nem nevezett rendszeres kiadást megtermelni, még szezonálisan sem. Így nagyon meg kellett fontolnunk, hogyan alakítsuk a gazdaságunkat.

– *A feleséged soha nem berzenkedett a tehénfejés vagy a kecskefejés ellen?*

– A feleségem a gasztronómiában van nagyon otthon, hiszen eredetileg vendéglátóipari iskolát végzett. A családi munkamegosztásban a nehéz fizikai munka az én feladatomban, de a fejéssel meg a tej feldolgozásával ő is könnyedén meg tudott birkózni, és kedve is volt hozzá. A történet teljességéhez tartozik, hogy fiatalon egy kicsit bátrabban, merészebben csináltuk mindezt. Most, hogy a fiúk 14 évesek lettek, a gyermeknevelési feladatok jutottak olyan fázisba, hogy racionalizálni kellett a tennivalóinkat. Muszáj volt leépítenünk például az állattartást, amire korábban még jutott idő, mert féltünk, hogy egyszerűen összeomlik a család, ha ezt az áldozatot nem hozzuk meg. Megmaradtak a lovak, a méhek, vannak kutyáink, fóliázunk, művelünk egy kis veteményest.

– *Milyen kutyákat tartotok? Az utóbbi években sok hír látott napvilágot a tanyák romló közbiztonsági helyzetéről.*

– Valaha volt komendorunk. Nem szerettük, mert kijárt a tanyából, nagyon nagy területigénye volt. Rendszeresen elmászált, összeszedett mindenféle bogáncsot. Volt pulink, volt agarunk, és sokféle más fajú kutyánk, de végül egy

közép-ázsiai juhászkutya mellett tettük le a voksot, mert nagyon jókat olvastunk róla. Benne találtuk meg azt a bekódolt ősi ösztönt, amelyre azt tudjuk mondani, hogy ezt a kutya fajtát nem kellett tanítani, egyszerűen és magától értetődően teszi a dolgát. Már évek óta kikötöttünk ennél a fajtánál, az eredeti már kiöregedett, van egy ereje teljében lévő fiatalabb, és a következő generáció is biztosítva van. Jó döntés volt.

– *Félni volt-e okotok bármikor is a tanyán?*

– Nem féltünk igazán sohasem, mert az ember itt minden irányba lát, és az állatok is kellő időben jeleznek. Ha kipillantunk az ablakon, és azt látjuk, hogy a ló figyelmesen tekint egy irányba, az pontos eligazítás arról, hogy közelít valaki a tanyához. Az állatok hamarabb jeleznek, mint hogy mi bármit látnánk vagy hallanánk. És megtanultuk megérteni például a kutyák eltérő jelzéseit is. Másként ugatnak, ha a tanyától egy kilométernyire porzik az út, és másként, ha nyilvánvalóan a porta felé közelít valaki. Amikor itthon vagyunk, fel tudunk készülni az állataink jelzései alapján a várható történésekre. De egyszer mégiscsak volt egy olyan eset, amikor úrrá lett rajtunk a félelem, amikor 2015-ben elkezdődött a bevándorlási mizéria. A tanya körül mindenütt kukoricás volt, és azt vettük észre az egyik éjszaka kellős közepén, hogy egy rendőrségi autó erős keresőlámpákkal pásztázza a kukoricást. Akkor tudatosodott bennünk, hogy mennyire ki vagyunk szolgáltatva úgy, hogy a legközelebbi szomszéd egy kilométernyire van. Akkor éltük át először, hogy milyen sebezhetőek vagyunk.

Gyakran szoktam mondani, hogy azért tartunk állatot, mert a tanya egyszerűen kiált az állatért. Nagyon üressé tud válni, ha nincsen benne mozgás, ha nincsenek meg benne azok az ősi állatfajták, amik kiegészítették, de egyben feltételezték is a másik faj jelenlétét. Muszáj volt disznót tartani, de a disznó mindig hagyott ott takarmányt a porciójából. Ezt ki kellett volna dobnunk, ezért vettünk tyúkokat, amik felették mindazt, amit a disznó otthagyt. Az egész tanyasi életforma ilyen apró lépcsőfokokban épült egymásra, így alkotott kerek egészet. Ha a mezőn felnőtt a fű, az erdőben a sarjadékok, ahhoz kellett olyan legelő állatfajta, amely ezt karbantartotta, kipucolta. Ezért tartottunk például kecskéket. Világosan átláttuk és éreztük, hogy itt tényleg folyamatosan egymásra épül minden.

– *Az építéstartársaid mennyire tartottak vagy tartanak téged csodabogárnak a döntések miatt? Irigykedtek a bátorságod miatt, vagy inkább lesajnálta az életmódotok miatt?*

– Olyan világot élünk, hogy minden építéstartársam be van szorulva a saját vállalkozásába, alig van érdemi kapcsolat közöttünk. Az ismerőseim körében inkább azt érzékelem, hogy nem is kevés vágyakozással tekintenek a mi életformánkra. Sokszor éltem meg úgy, hogy felnéznek rám a vállalásom miatt, és igen sokan fogalmazták meg azt is, hogy nem volnának képesek ilyen feltételeket vállalva élni. Nagy áldozatnak tekintették például, hogy a tanyát nem lehet megközelíteni egy alacsony építésű autóval. A többségtől inkább dicsőretet kaptunk, hogy például értékűek a körülmények, amelyeket teremtettünk magunknak.

– *Tinédzserkorú fiaitok, akik már oda születtek a tanyára, nem jelezték soha urbánus hiányérzeteiket, ha éppen a lakóhelyetek miatt maradtak le valami városi vagy baráti rendezvényről?*

– Nem. Megszokták ezt a közeget, ezt tekintik az otthonuknak. Gyakran rákérdeztünk, hogy jobban szeretnék-e a városban élni, de mindketten azt válaszolták, hogy semmi pénzért nem cserélnék el a jelenlegi otthonukat akármilyen, kacsalábon forgó városi palotáért sem. A tanyai környezet olyan mélyen határozta meg a gyermekeink életét szinte kéthetes koruk óta, hogy meglepődtem volna, ha nem így reagálnak. Lovas kocsival hordtuk őket például altatni. A városban ugye ez többnyire úgy történik, hogy a szülők bekötik a gyermeket a babáülésbe, és mennek vele pár kört. Mi is biztonságosan rögzítettük a babaszéket a lovas kocsin, és a friss, szabad levegőn, a kocsi zötykölődésétől elringatva, bő három órákat aludtak a fiaink édesdeden és nyugalomban, már egészen pici koruk óta.

– *Őket is érdekli annyira a természet, mint titeket?*

– A nagyobbik fiam megyei természettudományi versenyen első helyezett lett, országosan a tizedik legjobb volt. Ilyen mélységben érdekli őket a természet, az ökológia és a környezet, ahol a gyermekeveik teltek. Nagyon sokat dolgoztak érte maguk, de nyilván sokat köszönhetnek a felkészítő tanároknak is, és mi is mindig válaszoltunk a kérdéseikre. Itt, a terepen eszméltek rá, hogy azokat a növényeket, állatokat, amelyekről tanulnak, könnyedén azonosítani tudják, felismerik. Az év fája, az év növénye, az év bogara, mindig új és új tanulnivalót jelent, és változatlan érdeklődéssel fordulnak az új ismeretek felé. Ugyanúgy elkötelezetten bókásznak a természetben, mint ahogyan én is tettem gyermekkoromban.

– *Korán van még dönteni, de látszanak már határozott vonalak a pályaválasztásukat illetően?*

– Nehéz eldönteni. Nyolcadik osztályos a fiam, a közelmúltban volt a központi felvételi, és előtte azon gondolkodtunk, hogy mi is a jó irányvonal. Jó-e, ha azt erőltetjük, amit én tartanék kívánatosnak, hogy a robotizációban és az élelmiszeripari fejlesztésekben van a jövő. Arra a döntésre jutottunk, hogy nem szabad ráerőltetnünk a gyermekünkre azt, amit mi szeretnénk, inkább legyen az a választás, ami őt érdekli. Így az emelt szintű biológiai irányban indul el a nagyobbik fiunk. Nagyon eltérőek a gyermekeink, a kisebbik például nagyon érdeklődik a gépészet iránt, legutóbb például lakóautót tervezett. És hozzá közelebb áll a méhészkedés és a lovas életforma is, mint a testvéréhez.

– *Az állattartással fel kellett hagynotok. Nem gondoltál arra, hogy termőföldet vegyél, és Somodi Ferenchez hasonlóan beruházz egy almáskertbe vagy bármiféle más szántóföldi kultúrába?*

– Ez a kezdetekben sem szerepelt a lehetőségek között, mert az építészetet akkor még, fiatalos lendülettel, eléggé kifizetődőnek találtam. Abban az időszakban, amikor az építészet a főállásom volt, akkor a tanya egyfajta kikapcsolódást, nyugalmat és szabadidő-eltöltést volt hivatva biztosítani. Ez kizárta, hogy több földet akartam volna vásárolni, hiszen az a fajta gazdálkodás is teljes jelenlétet kíván, amellet nem lehet főfoglalkozása az embernek.

– *Volt-e megingás bennetek a 15 év alatt bármikor? Van-e például biztonsági tartaléként a városban lakásotok?*

– Nincs lakásunk a városban, és nincs válságtervünk sem, de kétségtelen, hogy megfogalmazódott néhányszor, hogy a helyünkön vagyunk-e. Amikor a természet nehéz kihívások elé állít bennünket, ha például elakadunk az autóval. Amikor a sárban kell hazagyalogolnunk, kézben becipelni a vásárolt élelmiszert és minden egyebet. Amikor nem tudok egy szép cipőt felvenni, mert mindig gumicsizma van a lábamon az időjárási körülmények miatt. A nehézségek időnként elbizonytalaníthatják az embert, de a végső konklúzió mindig az, hogy a szívrünk szakadna meg, ha itt kellene hagyni az otthonunkat, amit a két kezünkkel építettünk fel magunknak és a gyermekeinknek.

– *A szüleid, akik tökéletesen városlakó emberekké váltak, nem próbálták meg befolyásolni benneteket?*

– Természetesen óvtak bennünket, hiszen ez nekik is többé-kevésbé idegen közeg volt már, volt bennük félelemérzet a tanyai körülmények miatt. Őket is hatalmába kerítette valamiféle álbiztonságérzet, mintha a városi létezés eleve garantálná a biztonságot. A tanya a városi ember számára félelmetes és idegen közeg, nem tudják elképzelni, hogy itt akár nagyságrendekkel nagyobb lehet a biztonság a városénál. A gyermekeim például annyira megszokták az otthonuk és a környezetük biztonságát, hogy mi nyaralásainkkor is az erdő szélén sátrazunk. Visszük magunkkal a komfortérzetünkhöz szükséges dolgokat, kinézünk magunknak egy minden tekintetben megfelelő táborhelyet, és a 2-3 napos túráinkat innen bonyolítjuk. Hosszabb időre el sem mehettünk, hiszen nem lehet itt hagyni mindent, ez ugye egy gazdaság, és az állatokat el kell látnia valakinek.

– *Szóba került, hogy a lovakat szinte tisztán hobbiként tartjátok. Ugyanez a helyzet a méhészkedéssel is, vagy abból származik némi bevételeitek?*

– A méhészkedés úgy indult, hogy egyszer, lovaglás alkalmával megéreztem azt az illatot, amit gyermekkoromban a nagymamám kamrájában raktároztam el. A nagyapámnak, aki szintén építész volt, a méhészkedés volt a hobbija. A háború után pedig már egy kis pénzt is próbáltak szerezni belőle. A méz illata gyermekkoromban rögzült az agyamban. És akkor, lovaglás közben nagyon élesen bevillant ez az emlék. Feltámadt bennem a vágy, hogy kipróbáljam. Elkezdtem utánaolvasni, utánajárni. Történetesen van egy olyan méhész barátom is, akinek külön köszönettel tartozom, amiért bevezetett a legalapvetőbb fogásokba, a méhészet rejtelseibe. Ő egy gyakorlott méhész, Bekes Mihály. Először természetesen csak arra gondoltunk, hogy a saját szükségleteinkre termelünk mézet, hiszen mindannyian egyformán szerettük, de ahogy egyre jobban belemerültünk, és ahogy megtaláltuk a választ arra, hogy mit is kellene csinálni, megpróbáltunk egy kicsit messzebbre tekinteni. Korábban megtapasztaltuk, hogy a sajt megromlik, ha nem bírjuk friss állapotában eladni, a tojás is megromlik, ha bármely okból a nyakunkon marad, nem veszik át, nem tudjuk eladni. A mézben találtuk meg azt a terméket, amely képes felvenni a piac hullámozó természetét, és hosszabb ideig károsodás és minőségromlás nélkül eltartható.

– *A gazdaság működtetése mellett marad-e erőtök arra, hogy egy jó színházi előadásért, egy moziért vagy bármilyen más program kedvéért esténként kikapcsolódnai visszajöjjetek a városba?*

– Csak nagyon ritkán, és nehezen szánjuk rá magunkat, hogy visszatérjünk egy-egy program kedvéért a városba. Mire a napi teendőkkkel végzünk, már nem kívánunk újabb programot. Egyszerű gondolkodásra és olyan önzetlen érzésekre tanít bennünket folyamatosan a természet, hogy azok a rendezvények, amelyek olykor alságosak, esetenként őszintétlenek, már nem vonzanak bennünket. Kicsit belefáradtam választott szakmámba, az építészetbe is, mert úgy éreztem, hogy ezek az általad említett alkalmak szinte kötelező megmutatkozások, jelenlétek ahhoz, hogy munkát szerezzünk. Többek között ezért hagytam fel az építési praxissal is.

– *Mit jelent, hogy abbahagyta az építészetet? Nem vállal sz tervezési megbízásokat?*

– Én most már nem tervezek. Már hatodik éve, hogy egy kecskeméti cégnél dolgozom tervezési koordinátorként, és mellette végzem a sokféle szabadidős tevékenységemet, például a méhészkedést. A beosztásom a cégnél fix munkaidővel jár, pontosan tervezhető az elfoglaltságom, jobban a családhoz tudom hangolni az életemet. Az életmódunk azt igényli, hogy lehetőség szerint egy autóval össze tudjuk szedni az egész családot a nap végén. Fél-egy óra várakozásért nem érdemes hazajönni, és újra visszaautóznai a városba, nap mint nap össze kell várjuk egymást. Ebbe már nehezen fért bele a tervező építész rapszodikus időbeosztása, az ügyfelekkel való, olykor kiszámíthatatlan idejű találkozások. Ezek a tényezők érlelték meg a döntést, miattuk alakítottuk át úgy az életünket, ahogyan az most zajlik. És amiben mindannyian megelégedetten és boldogan élünk.

Bérces Dóra civil aktivista

– *Bérces Dóra egykori civil aktivista ötödik éve él egy tanyán, Fülöpjakab és Kunszállás közelében. A fővárosban született, élettársi kapcsolat révén került Kecskemétre, majd egy merész döntéssel az alföldi tanyavilágot választotta új életteréül. Immáron egyedül.*

– Valóban két lépcsőben kerültem ide, ahol most élek. Kihívás volt már a kisvárosi életet is megszokni, bár bevallom, nagyon tetszett, megszerettem, emberi léptékű város volt Kecskemét. Onnan kiköltözni a tanyára valóban nagy ugrás volt.

Gyermekkoromban nem is értettem, hogyan maradnak életben falun az emberek. Azt meg végképp elképzelhetetlennek tartottam, hogy én magam ilyen körülmények között éljek. A fővárosban nőttem fel, de mindig külvárosi gyerek voltam, Vecsés, Pesterzsébet, Pestlőrinc voltak az életünk állomásai. Panelgyerek vagyok, 12 éves koromig éltünk lakótelepen. Utána felépítettük a házunkat, szintén Budapestnek egy falusias részében. Volt kertünk, tartottunk állatokat, nagyon más körülmények között éltünk ott már, mint a panelben. Voltak kacsáink, libáink, nyulak és kecskék is. Hajnalonként kaszálni jártam apámmal, készítettünk sajtokat, nagyon más jellegű élet volt, mint ahogyan a gyerekkorom eltelt.

– *Kecskemétre kerülésedet követően hamar nyilvánvalóvá vált, hogy környezettudatos módon próbálsz élni az életedet. Valaki rádöbentett ennek a fontosságára, a saját felismerésed volt, vagy a panelidőszakot követő életmódokból következett?*

– A gyerekek születésével gondoltam végig először azt, hogyan is élünk. Első körben az kezdett foglalkoztatni, hogy mit adunk enni nekik. A következő körben pedig az, hogy ha így halad tovább ez az egész, akkor egy használhatatlan szemétdombot hagyunk a gyermekeinkre. Ahogyan egyre jobban beleástam magam a kérdéskörbe, és felfogtam az összefüggéseit, úgy döbentem rá, hogy az, ahogyan élek, nem etikus. Ez a felismerés volt, ami idehozott. Ezt a házat először még a gyermekeim apukájával néztük meg, de nagyon különváltak az elképzeléseink az életet illetően. Egy ideig belenyugodtam, hogy kénytelen vagyok egy külső-kecskeméti kertes házban élni, de mindvégig éreztem, hogy ez egy bizonyos fokú megalkuvás.

Két fontos fordulópont volt az életemben, ami továbblékött a tanya felé. Az egyik, az a 2009-es világválság után, amikor a családuknak egy kicsit megrendült anyagilag. Annyira, hogy kikapcsolták az áramot. Nemcsak velünk, nagyon sok más emberrel is történt ilyen, de a középosztály nyilván minden erejével titkolni igyekezett, hogy bajban van. Azóta is léteznek ezek a látens csórók, akik szép ruhákban járnak ugyan, de egyáltalán nincs pénzüik. Akkor nagyon mellbevágott a felismerés, hogy ha nincs áram a lakásban, akkor mennyi minden nem használható. Nem ment a fűtés, főzni sem tudtam, nem volt világítás, nem működött a mosógép és a többi eszköz a háztartásban. Végiggondoltam, hogy van három csap, amelyeken keresztül érkezik be az energia a házba, az áram, a gáz és a víz. Ha ezeket a csapokat bármilyen okból elzárják, a ház teljesen használhatatlanná válik. Egyre inkább éreztem, hogy számomra ez elfogadhatatlan.

– *Ekkor kezdtetek el, még a pároddal közösen, megoldást keresni a kiszolgáltatott helyzetre?*

– Egyrészt. Fontos még, hogy volt akkoriban egy jelentős, svájci frank alapú hitelünk. Gyakran mondtam a páromnak, hogy valójában abnormális helyzet, hogy itt élünk egy olyan házban, amit a tartozásaink miatt feltehetően soha nem fogunk tudni befejezni. Ingünk-gatyánk rámegegy arra, hogy fizessük a részleteket még közel 20 éven át. Ez így vállalhatatlan. Adjuk el, fizessük vissza az adósságot, vegyünk valami nagyon szerény házat, és alakítsuk át olyan egyszerű megoldásokra, fafűtésre és hasonlókra, amivel biztonságosan ki tudjuk kerülni a nagy rendszereket. Ha kertészkedünk, akkor kicsit kiegyensúlyozottabban tudunk élni akkor is, ha a világ újra megbillen. Az már régóta nyilvánvaló volt számomra, hogy ez a civilizáció a jelenlegi formájában már nem fog sokáig tartani.

– *Végül a szemléletbeli különbségeken múltott, hogy a tanyára költözést csak egyedül te választottad?*

– Igen, ezen múltott. Én akkoriban jártam egy Élőfalu-találkozón, ahol egy idős házaspár nyitotta fel a szememet. Azt mondták: gyerekek, lehet tervezgetni a kiköltözést 5-10 éven át, vagy még tovább, nem lesz sok értelme. Cselekedni kell, ki kell költözni, máskülönben mindig csak az ideális alkalomra fogtok várni, ami

soha nem jön el, mert azt hiszitek, hogy a kínálkozóznál is lesz még jobb pillanat. Akkor elhatároztam, hogy mozdulok. A szemléleti eltérések mellett más összetevők is voltak, amelyek nem stimmeltek köztem és az élettársam között. Úgy éreztem, külön kell válnunk, és én ezt az életformát szeretném élni.

– *Volt itt egy ház, a hozzá tartozó, adott méretű területtel. Volt konkrét víziód, tudtad, hogy mihez fogsz kezdeni az életeddel, vagy ez menet közben derült ki?*

– Menet közben. A kiköltözés előtt egy tucat tanfolyamot elvégeztem, mindenhova jártam tapasztalatcserére. A tudatos kiköltözők közé tartoztam, évekig készültem az új életemre. És aztán következett a csillogó tekintetű időszak. Meghoztam a döntést, megveszem a házat, hozzá két hektár földet, nem, inkább hármat, mert annyi kell a biztonságos önfenntartáshoz, felújítok mindent, és akkor majd jó lesz! Azért választottam vályogházat, hogy a szükséges pótlásokat magam is meg tudjam oldani. Volt tehát vízióm az új életem beindításáról. Ahhoz képest most egy félhektáros terület felett rendelkezem – és azt sem bírom erővel. Időközben rájöttem, hogy a városi értelmiségi munkámat egy tanyáról nem tudom folytatni. A kiköltözésemtől már régebben a Védegyelnél dolgoztam, civil munkám volt, ételkészítés-önrendelkezés meg kisközösségi témák. De az állás a tanyáról nem volt tisztességesen ellátható. Ültem bent a számítógépemnél, kint elszabadult egy birka, és azt láttam az ablakból, hogy éppen lerágja a frissen telepített gyümölcsfák hajtásait. Kirohantam, kergettem a birkát. Máskor jött egy nagy szél, kidöntötte a fákat. Tanyán élni nem olyan, hogy bent ülsz, és tudomásul veszed, hogy kidőlték a fák, majd a munkád befejeztével rájuk nézel. Azonnal kirohansz, és próbálsz menteni a helyzetet. Rájöttem, hogy a városi munkámat fel kell adnom. Vagy tanyán élek, ennek minden folyományával és következményével, vagy ütöm a billentyűket és utazatok jobbra-balra.

– *Nem kellett átértékelned a döntésedet?*

– Ideköltöztem, volt egy vízióm, ami nagyon hamar dugába dőlt. Látod, hogy sok az esetlegesség a környezetemben. De ahhoz, hogy itt rend legyen, legalább két embernek kellene itt laknia. Nyilván nem véletlenül éltek régen egymást követő generációk egy fedél alatt a tanyákon. Egymagam, nőként egy félhektáros tanyán, ennyi ingatlannal, úgy, hogy közben pénzt is kell keresnem, reménytelen a ház felújításáról, az udvar, a kert rendben tartásáról álmodoznom. Négy éve élek itt, ezalatt háromszor volt olyan krízis, hogy besokalltam, és megfogalmazódott bennem: jobb, ha eladom a tanyát. Éppen két hete volt az utolsó. Nem tudom, hogyan kellene jobban csinálnom. És ami a nagyobb baj: már a falubeliek sem tudják, nincs kitől érdemben segítséget vagy tanácsot kérnem. Nemhogy az egészet nem látják át, már részdolgokat sem tudnak. Mikor rákérdeztem, hogy ki tud kaszát kalapálni, mert szeretném megtanulni, nem volt jelentkező. De olyat se nagyon találtam már, aki még tud kaszálni. Végül erdélyi románok tanítottak meg kaszát, kapát kalapálni. Még számos más, hasznos fogást is tőlük lestem el. Most például egy ínhüvelygyulladás miatt nem működik a jobb kezem, nem tudtam kimeszteni a szobát, hogy a gyerekek végre átköltözzenek a saját szobájukba. Most egyetlen szobában lakunk mindhárman, ami egyszerre a nappali, a

hálószoza meg a konyha. Szűkösen vagyunk. Most, hogy át kellett állni az itthoni tanulásra, egymás agyára megyünk, sürgetővé vált a meszelés. Kérdezgettem a faluban, hogy ki az, aki még tud meszelni, de már csak az öregek értenek hozzá. Én a vidéken élő ismerőseimtől meg az internetről megtanultam ugyan meszelni, de a kezem állapota most megakadályozott abban, hogy magam végezzem el a feladatot. Végül a helybéli birkanyíró ember elvállalta, hogy kiségit. Felhordta az első pár réteget, majd most én próbálom befejezni. Tőle is megtanultam egy-két apró fogást, olyanokat, amik nincsenek leírva a könyvekben. Félő, hogy ezek az apró mesterségbeli fogások el is tűnnek majd ezekkel az emberekkel együtt.

– *A faluban mennyire fogadják el, hogy van itt egy önfenntartó módon élő nő az egyik tanyában?*

– Sajnos még nem vagyok önfenntartó. Amikor idejöttem és bemutatkoztam a szomszédoknak, vicces jelenetek voltak, ügyvédként azonosítottak, így terjedt el a hírem. Sok a félinformáció is rólam, másként csinálom a dolgaimat, mint a többiek, és ez feltűnik. Furcsának találják a rasztafrizurámat, ráadásul néha bénázom is. Van egy kutyám, ami néha kiszökik a lyukas kerítésen. Egy igazi falusi ember addig nem tart kutyát, amíg nem tudja biztonságosan a portáján belül tartani. Én úgy voltam vele, hogy majd megoldódik ez a gond is, megkötni, láncon tartani nem akarom a kutyámat, és ezek miatt a baklövések miatt a helybeliek többnyire furcsának tartanak. Nekem az első perctől kezdve az önfenntartás volt a legfontosabb célom. De ha van az embernek két gyermeke, akkor ez roppant nehéz, mert az ő iskoláztatásukhoz, ruházódásukhoz folyamatosan hozzá kell járulnom, kell a pénz. Dolgoznom kell tehát valahol. A lányok mindkettőnkkel élnek, javarészt persze az apjuknál, tanév közben tőle járnak iskolába, és hétvégeken jönnek hozzám. Most, hogy bezártak az iskolák, fele időben nálam vannak a lányok, fele időben nála. A helyzet nem könnyű egyikünk számára sem, de így döntöttünk.

– *Ha a tanya működtetése legalább két embert igényel, nem merült fel benned egy új kapcsolat lehetősége? Vagy nehéz olyan embert találni, aki ezeket a körülményeket vállalja, és szellemileg is társad tudna lenni?*

– Idén van hatodik éve, hogy elváltunk, és én öt éven keresztül teljesen egyedül voltam. Menet közben volt ugyan két kapcsolatkezdeményem, de az első már a második hétnél dugába dőlt, az utóbbi meg egy 3-4 hónapig tartó küszködés volt, bő két tucat szakítással. Most fél éve van egy kapcsolatom, ami jól működik. Békésszentandráson él, a kapcsolatunk alakulgat, de akkor is távkapcsolat. Vidéken lakik, vannak tyúkjai meg egyéb állatai. Még mindig nem nagyon érti azt, amit én csinállok. És egyelőre nem is nagyon akar ilyen körülmények között élni. Nálunk alomszék van bent a házban is. A vízöblítéses WC volt az első, amit kiszereztettem. Nyilván ez is elterjedt a faluban, hogy nem lehetek komplett, azonnal leszereltetem a gázt és a lehúzó WC-t. Amikor a páromnak először kellett vécéznie a vödörbe, eléggé meghökkent, mint aki nem képes megugrani az akadályt. Nagy kérdés ez, mert én pedig már nem akarok változtatni a szokásaimon, és nem akarok faluba költözni sem.

– *Elvi kérdés volt, hogy ne legyen vízöblítéses WC a házban?*

– Igen. Részben a kiszolgáltatottság elkerülése miatt, amiről már beszéltem, de sokkal inkább amiatt, hogy nehezen fogadom el, hogy 20 liter ivóvízzel öblítjük le például a vizeletet. Amikor az emberiség nagy része szomjazik, egy jelentős része pedig ki van téve a szomjhalál veszélyének, számomra teljesen etikátlan a vízöblítéses WC használata. Plusz nem hiszek a nagy rendszerekben. Inkább a kis rendszerekben hiszek, mert sokkal rugalmasabbak. Belevécézem a vödörbe, van kint egy komposztálókeretem, abba ürítem, két év alatt lebomlik, olyan lesz az állaga, mint az erdei talajnak. És amikor fát ültetek, alá rakom. Ezt a komposztot nem használom a kiskertemben, az ehető növények alá, de a gyümölcsfák vagy a haszonnfák alá nyugodtan odateszem.

– *Mit alakítottál még át a házban?*

– A gázt is kiszereztem, vele együtt a konvektorokat is. Nem is értettem: vályogházba konvektort? Rengeteg repedés van miattuk!

– *Fával tüzelsz, fával fűtöd a lakást. Szeretsz magad begyűjtani?*

– Nagyon. Az volt az elképzelésem, hogy a tanya szélén hagyom felnőni a cserjéket, bokrokat, időnként levágom őket, ebből nagyon sok tüzelő van. Vannak a ház körül akácfaím, amiket szintén tüzelőnek hasznosítok. Építettem a szobák fűtésére egy nagy tömegű kályhát, egy barátnőm első munkája volt, nagyon jól sikerült, tökéletesen működik. Nem cserépkályha, vályogból és samott-téglából készült. Nagyon büszke vagyok rá, mert csak helyi alapanyagokból készült. Az ajtaját a Vaterán vettem, használtan. Fillérekből megvolt. Ilyenkor igazából a munkadíj a legnagyobb tétel, de az ipari formatervezőnek tanult barátnőm igen jutányosan felépítette.

– *Tervezed, hogy a gázon és a vízen túl más rendszereket is átalakítás a tanyában?*

– Rengeteg tervem van. Most azt próbálom elérni, hogy a ház belülről valóban lakásközpontú legyen. Az ismerőseim, akik látták már, nem találták lelakottnak, de ahhoz képest, ahol a gyerekeim élnek, amikor nem nálam vannak, tényleg felújításra, átalakításra szorul. Például a konyhában még a mai napig lavórban mosogatok, hiszen nincs folyó víz, de a fürdőszobából már kihozattam a konyhába a vizet, ha az idén leburkoltatom a konyhát, akkor a vízellátása is megoldódik. Lesz egy csap, amin folyik a hideg-meleg víz! Még azt is tervezem, hogy egy ezermesterrel készíttetek egy kollektort régi lapradiátorokból, az szolgáltatja majd a meleg vizet nyaranként. Átalakítatom a szennyvízkezelést is. A szennyvíz, ami gyakorlatilag szürkevíz, szappanos víz, mosogatóvíz, illetve a mosóvíz, egy ülepítőbe folyt eddig, amit még az előttem itt lakó tulajdonos alakított ki. Az ülepítőből a szennyvíz átfolyt egy második ülepítőbe, onnan pedig a régi kútba, amit én akkor is szörnyűnek találok, ha mindezt már nem terheli tovább a vízöblítéses WC. A WC-nek nálam nem keletkezik szennyvíze a már említett alomszék használata miatt. Azt tervezem, hogy kialakítok egy aláfóliázott tavat, oda vezetem bele a szürkevizet, a régi kutat pedig kitisztítatom, hogy újra használni lehessen. Mindezekén túl is millió tervem van még. Először is az épületeket kéne megnyugtató módon rendbe rakni.

– *Hány évre látsz előre?*
– Egyelőre örülök, ha az előttem lévő hetet látom. Mikor abbahagytam az értelmiségi munkát, elmentem napszámosnak. Azóta napszámából, alkalmi munkából és termelésből élek. Nagy igény van a munkámra, mert kevesen vannak, akik napszámos munkát vállalnának.

– *Milyen típusú munkát vállalsz el? Mire van kereslet?*
– Alapvető kikötésem, hogy csak vegyszermentes gazdaságban dolgozom. Ritka kivétel, hogy a múltkor elmentem egy gazdához géppel sütőtököt ültetni. Alapvetően szinte csak erdélyi romák dolgoznak a napszámos szektorban, más embert nem kapni. Ők pedig néha megbízhatatlanok, bejelentés nélkül odébbállnak. Eddig három helyen dolgoztam, néhány hónapot egy biogazdánál, aztán egy helyi családnál, huzamosabb ideig. Telente, amikor még nem volt munkám, akkor szintén városból kiköltözött értelmiségi ismerőseimnél vállaltam el apróbb, 2-3 napos munkákat, utaztam szerte az országban. Mindig nagyon el voltak úszva ők is, őszintén örültek nekem. Most egy faiskolában dolgozom alkalmanként, és főállású őstermelő vagyok.

– *Sohasem féltél itt egyedül?*
– Dehogynem! Az elején mindentől rettegetem, hangoktól, neszekről. Még a szellemeket is hallottam! Volt itt a környékben egy kóbor komondor, gyakran garázdálkodott itt éjszakánként. Attól is féltém, hogy valaki bejön, hogy leütnek, mindentől féltém. Ezen végig kell mennie mindenkinek, nem lehet kivédeni. Egy idő után aztán elmúlt a rettegetés, ma már semmitől nem félek.

– *A lányaid hogyan viselik a nagy kontrasztot az apai ház és a te tanyád kínálta komfort között?*

– Kétségtelen, hogy nagy a kontraszt. Jobban szeretnek az apjuknál lenni, az biztos.

– *Hogyan dolgozták fel a döntésedet? Lehet, hogy abnormális dolognak tartották?*
– Szerintem igen. Szoktunk erről beszélgetni, mindig kérdezgetem őket, hogy átlátják-e, hogy mit csinállok. A kényelmetlen részét azonnal látják, hogy reggeltől estig kint vagyok a szabad ég alatt, hogy megállás nélkül lótok-futok, de hát, hogy alaphangon működjön a tanya, hogy be legyen fűtve, ki legyen hamuzva vagy el legyen mosogatva, az is több órányi munka. Igazán nem lelkesednek érte.

– *Voltak birkáid. Most nem látok állatot a ház körül a kutyán kívül.*
– Nyulaim most is vannak. Tavaly voltak disznóim is a nyulak mellett, de disznót addig nem vállalok többet, amíg egyedül élek. Egy disznó napi kétszeri etetést jelent, amellet egész évben nem tudsz eljutni még egy moziba sem, sehova.

– *Jársz rendszeresen moziba?*
– Persze, főként Kecskemétre. Kiskunfélegyháza közelebb van, de én kötődöm Kecskeméthez.

– Ezek szerint nem számoltad fel minden korábbi kapcsolatodat. A barátaid hogyan fogadták a döntésedet?

– Volt, aki bolondnak tartott, és volt, aki irigyelt azért, hogy volt bátorságom meglépni mindezt. Amikor először kihívtam ide a barátaimat, a legjobb barátnőm körbenézett, és csak annyit jegyzett meg rezignáltan: ez nagyon szép feladat... Voltak, akik úgy fogalmaztak a szűk családi körben, hogy teljesen elment az eszem, de a barátaim nagy része megérti, hogy mit akarok. Azt is világosan látják, hogy túlvállaltam magam. Ezt ma már én is látom.

– Egy dolog, hogy mit gondol az egykori baráti köröd a döntésedről. Fontosabb, hogy a te lelki békéd megteremtődött-e az életmódváltással?

– Azt gondoltam, hogy az a 20 kilométer, amilyen távolságra a tanya esik Kecskeméttől, nem is olyan sok. 25 perc autóval. De már látom, hogy sok. Érdekesek a lépés lelki következményei is. Nagyon figyelek például az emberi kapcsolataimra, amióta ide kiköltöztem. Az első lépés az volt, hogy átváltottam korlátlan telefonbeszélgetésre, mert rájöttem arra, nagyon fontos, hogy innen is ápoljam, tartsam a kapcsolatokat a számomra fontos emberekkel. Élőben ritkán találkozom a barátaimmal, viszont annál többet beszélgetünk. Amikor idejöttem, volt egy hippis nekibuzdulás bennem: gyertek ki, és majd csináljuk együtt! Azóta ez lényegesen megszeliődött, úgy is mondhatom, hogy már nincs, de azért néha-néha kijönnek barátok, időnként én is bemegyek a városba, és találkozunk. Ez akkor lesz igazán menő, hogy ha már fel lesz újítva a tanya, elkészül a vendégház, meg ha ki fog nézni valahogy. Reménykedem benne, hogy egyszer elérjük ezt az állapotot.

– Valamiféle biotermesztésben gondolkodsz hosszabb távon?

– Csinálom most is. Az állatokat is ilyen szemlélettel tartom, és elég sok mindent termelek. Hivatalosan őstermelő vagyok, ellátom a saját háztartásomat, és piacra is jut belőle. Van egy-két dolog, amiből többet termelek, hogy éppen miből, az évente változik. Van számos olyan zöldségféle, ami megterem a ház körül, de csak a saját szükségleteimet fedezi. Az egyik évben nagyobb mennyiségben termeltem fűszerpaprikát, a következő évben édesburgonyát, több száz kilónyi mennyiségben. Mellette megtermett a paradicsompaprika, az uborka, a tök, a spenót, a borsó és még számtalan zöldségféle.

– Képes vagy az életmódod kereskedelmi részét is menedzselni, vagy rábíznád valakire az értékesítést?

– Nehéz. Jobban szeretem a személyes eladást. Részben elviszik a termést közvetlenül a háztól, meg a pesti barátaimnak szoktam felvinni, ők bármennyit megvesznek tőlem, mert tudják, hogy garantáltan azt kapják, amit ígértem. Ugyanígy volt az állatokkal is. A disznókat, amiket természetesen táp nélkül neveltem fel, eladtam, és aki evett belőlük, állította, hogy ég és föld a különbség a hentesnél vásárolt tömegáru és az általam tisztességes módon termelt hús között. Azon is nagyon megütköztek a falubeliek, hogy nem adtam tápot a disznóknak. Kaptam a jobbnál jobb tanácsokat: „Táp nélkül nem lesz belőlük semmi, kiszőrösödnek,

giliszta lesz bennük!” Kezdetben borsós darát adtam nekik, hogy valami fehérje legyen az ételükben, és folyton figyeltem őket, hogy szőrösödnek-e már, ahogyan a szomszédaim megjósolták. Minden nap kaszáltam nekik füvet, kaptak kiegészítésképp száraz kenyeret, az ismerősök révén konyhai maradékot is. Március, április tájékán érkeztek, novemberben vágtuk le őket, az egyik 110 kilós volt, a másik 130. A barátom, akihez levágni vittem őket, két ványadt macskára számított, de elismerte, hogy nagyon szépek lettek, és főleg, nagyon finom lett a húsup. Én nem eszem húst, de mindenki, aki megkóstolta, ezt erősítette meg.

– *A vegetarianizmusod is a kiköltözést eredményező életmódváltás következménye, vagy már régebb óta tart?*

– Szinte már gyermekkorom óta nem eszem húst. Mindig más és más ideológiák mentén, de hús nélkül élek.

– *Amikor időnként elbizonytalanodsz a kilátásokat illetően, milyen megoldásokban gondolkodsz?*

– Mindig másban. Az első alkalommal az volt, hogy bementem a faluba, Fülöpjakabra, megnézni, vannak-e eladó házak, milyen állapotúak, mennyibe kerülnek. De rájöttem, ha eladom a tanyámat, és veszek egy ingatlant a faluban, csöbörből vödörbe esem. A legutóbbi krízis során elkezdtem ingatlanokat nézni Kecskeméten, de azt találtam, hogy a tanyám áráért ott csupán egy zsebkendőnyi területet kaphatnék. A kríziseket leginkább az az erős felismerés szokta okozni, hogy nem vagyok képes egyedül fenntartani és működtetni a tanyát. Ráadásul nem elég, hogy maximalista vagyok, de még perfekcionista is. Nehezen viselem a rendetlenséget, zavar, hogy nincsen szépen felújítva, karbantartva, elvégezve minden, időre. A faluban van egy néni, akihez tejért járok, ő sok dologra megtanított. Például arra, hogy nyugalommal kezeljem a mindenkori helyzeteket. Nem kell, hogy mindig minden tökéletes legyen, és van olyan is, hogy elúsznak a dolgaink. Tavaly például decemberben szedtem föl a krumplit. Amikor ideje lett volna, nem érkeztem oda, sok minden szakadt egyszerre a nyakamba, aztán a krumpli a földben maradt. De olyan jó idő volt egészen decemberig, hogy nem fagyott el. Karácsony előtt volt egy kis időm, hát felszedtem. Hibátlan volt. Vagy ha most szétnézel nálam, most is van elmaradásom elég. Tudom, hogy meg kellett volna már metszenem a szederbokrot, de most nem működik a kezem. Metszetlen maradt. A kríziseket az elmondottak mellett még az szokta kiváltani, amikor rájövök a fizikai határimra és korlátaimra. Most nem tudom behajlítani a kezem, két hétig még gipszben is volt. Egy tanyán! Mert egyedül vagyok, begyújtani is problémás, fát hasogatni nemkülönben, de krumplit vagy répát pucolni is kalandos egy kézzel... Egy-egy ilyen helyzet nagyon meg tudja úsztatni az embert!

– *Az is egy lehetséges változat, hogy eladod a tanyát, és Békésszentandrásra költözől. Ez a lehetőség még nem merült fel?*

– Dehogynem! A barátom folyton szorgalmazza, hogy költözzem hozzá, de ez nehéz lesz. Én azt tudnám elfogadni köztes megoldásnak, hogy hajlandó vagyok

elköltözni, de csak tanyára. Amikor ide kiköltöztem, nagyon nehéz volt a 70 négyzetméteres lelkemet kitágítani fél hektárra. Hosszú ideig tartott, de sikerült, és most már nehezen tudnék beköltözni egy kicsi helyre. Engem az hajtott ide, hogy egy komplett rendszert akartam működtetni. Erre egy fél hektár pont elegendő lehet, de egy átlagos falusi porta kevés hozzá.

– *Hiszel abban, hogy ezt a rendszert működőképes állapotban is uralni tudod majd?*

– Igen, és most már vannak ehhez tapasztalataim is. Az örök dilemma az, hogy vagy pénzt keresel, vagy a tanyádon vagy, és építed a rendszeredet. A kettő együtt nem megy. Nekem legalábbis. Ha csak őstermelő szeretnék lenni, és megfelelő mennyiségű pénzhez szeretnék jutni, akkor például mikrozöldségeket kellene szállítanom felső kategóriás éttermeknek. Azt is mérlegelve, hogy mennyire etikus dolog kiszolgáltatnom a felső osztályt, miközben leginkább az a célom, hogy mindenki elérhető áron juthasson biominőségű zöldségekhez.

– *Mennyiből lehet ma megélni itt a tanyán?*

– Sok mindent megéltem itt az utóbbi időben. A kezdetekben havi százezer forintból jöttem ki, télen meg 30-40 000-ból. Mondjuk 80 000 forintos átlagkéréssel számolhattam, amihez ha hozzáadtam mindazt, ami a ház körül megterem, már nem is volt olyan borzalmas. De azért nem is volt könnyű elfogadni.

– *Ebbe a keretbe nehezen fér bele egy színházjegy vagy a lányaidnak szánt apró ajándékok.*

– Nem nagyon fér bele az sem, hogy a gyerekeimet elvigyem fogszabályozásra, hogy vegyek neki egy szemüveget, vagy a ballagáskor kifizessem a tablóképek árát. Mindenki sejti, hogy mennyibe kerül a fodrász vagy a kozmetikus. Most viszonylag jobban fizető munkám van, félre is tudok tenni havi 20 000 forintot, abból fogom majd lecserélni a házon a cserepeket, mert néhány helyen beázik a tető. Úgy látom, hogy folyamatosan és minimálisan havi 200 000 forintos bevételre van szükségem ahhoz, hogy a ház működjön, és a jelzett minimális összeget félre is tudjam tenni.

– *Mekkora a kontraszt az öt évvel ezelőtti várakozásaid és a beteljesült valóság között?*

– Óriási. Szinte mindenben megváltozott a szemléletem. Rákérdeztél az előbb a lelki békémre. Volt egy elképzelésem a kezdetekkor is, hogy milyen jó lesz a természettel együtt élni. A valóságban ez nagyon másként következett be. Furcsa dolgok is történtek. Például a testem elkezdett a természettel összhangban működni. Télen meghízom, nyáron lefogyok, ez roppant egyszerű. Vagy jobban értem a testem jelzéseit. Sokkal érzékletesebb lett, hogy hol tart a természet, és hol tartok én belül, testben és lélekben. Jobban észreveszem a jelzéseket, mert jóval közelebb vagyok a természethez, mint a városi kertés házból lehettem. Itt minden apró rezdülést meg lehet látni, mikor mi nyílik, mi változik, ha jön egy fagy. A bogarak, a hideg, a szél, a csillagok, minden üzen, és te szép lassan megtanulod érteni a jelzéseket. Földrajz szakos vagyok, de csak most értettem meg igazán a nap járásának fontosságát. Megértettem, hogy honnan jönnek a

szelek, melyik szél hoz vihart, melyiknél kell becsukni a spalettákat. Hogy ezeket átlásd és megértsd, az kell, hogy minden nap itt legyél, itt élj, és ne legyen az a kényelmi rendszer, ahol egy gombnyomással el tudod érni az optimális hőfokot, vagy bármi egyebet. És megértettem azt is, hogy ez az életforma a reményeimhez képest sokszoros mennyiségű munkával jár. A barátaim ezt értik meg a legnehezebben, hogy az időmet most már a teendőim, és nem a kedvteléseim szervezik. Nem tudok bemenni moziba például a palántázás vagy bármi más időmunka kellős közepén. Ugyanígy nem tudok félórás telefonbeszélgetésekre sem időt szakítani, legfeljebb mosogatás közben, fülhallgatóval, mert a kezemnek közben is járnia kell. Rengeteget kell itt dolgoznom, amit nagyon szeretek. Van egy nehéz lelki alkatom, hogy engem ez boldogít, muszáj is ennyit dolgoznom. És ami a lelki békét illeti: most, a járványveszély idején szinte kapóra jött, hogy van, amit csináljak. Az emberek többsége abba bolondul bele, hogy nem tud mit kezdeni a rengeteg felszabadult idejével. Nekem ilyen gondjaim még sokáig nem lesznek. Ráadásul úgy érzem, hogy amit teszek, az végső soron hasznára van a világnak. És ugyan sokkal szerényebb ez az élet a korábbinál, de már megtanultam nemcsak nem szégyellni, de büszkének is lenni rá. Ami nem volt könnyű. Nem tudomásul venni, hogy a tágabb környezetben kissé buggyantnak is tartanak, kicsit le is vagy pukkanva, ez tényleg lehetne akár kínos vagy ciki is. De valójában nem nagyon érdekel. Számomra fontos, hogy így éljek, és a gyerekeknek, bár nem szeretik, és nem is tetszik nekik pillanatnyilag, remélem, hogy olyan fontos lenyomat lesz majd nekik 30-40 év múlva, mint amelyet én az apámtól kaptam gyerekkoromban. És azt remélem, ezt a hatást ők is megkapják. Ma ott tartunk, hogy mindketten városban akarnak majd élni, Luca Japánba akar menni, Janka pedig egy városi sorházas közegben képzel el az életét. Grafikusok akarnak lenni, Luca meg egy kávéházban dolgozni, feltehetően tehát nem az én életformámat fogják választani. Az is tendenciaszerű, hogy aki tanyán nőtt fel, az törekszik a városba, mert elege lett az ottani körülményekből, a kapálásból meg a kukoricacímerezésből, a városi ember pedig vágyakozik a tanyasi élet után. Mert vár valamit, amit aztán vagy megkap, vagy nem. Én egyelőre megkapom.

Az interjúkat Kriskó János készítette